

**MAKTABGACHA TA'LIM PEDAGOGINING EMOTSIONAL INTELLEKTI:
TA'LIM MUHITI, BOLA RIVOJLANISHI VA PEDAGOGIK MULOQOTNING
ZAMONAVIY METODIK ASOSLARI**

Kamolova Maftuna Shamsiddinovna

**Qashqadaryo viloyati Yakkabog' tumani 23-
DMTT direktori**

Annotatsiya: Ushbu maqola maktabgacha ta'lim pedagogining emotsional intellekti (EMOTSIONAL INTELLEKT) ta'lim sifati, pedagogik muloqot va bolalarning ijtimoiy-hissiy rivojlanishiga ko'rsatadigan ta'sirini tahlil qiladi. Tadqiqot xalqaro emotsional intellekt nazariyalari va o'zbek pedagogik merosi asosida amalga oshirildi hamda emotsional intellektning ta'lim jarayonidagi strategik ahamiyatini ochib beradi.

Kalit so'zlar : emotsional intellekt; empatiya; hissiy barqarorlik; pedagogik muloqot; ijtimoiy-hissiy rivojlanish; SEL; stress boshqaruvi; maktabgacha ta'lim; bolaga yo'naltirilgan ta'lim.

Abstract: This article examines the role of emotional intelligence (emotsional intellekt) of preschool educators in enhancing educational quality, improving pedagogical communication, and supporting children's social-emotional development. The study integrates international theories of emotsional intellekt with traditional uzbek pedagogical perspectives, highlighting the strategic importance of emotsional intellekt in early childhood education.

Keywords: emotional intelligence; empathy; emotional regulation; pedagogical communication; social-emotional development; SEL; stress management; early childhood education; child-centered pedagogy.

Аннотация: В данной статье анализируется влияние эмоционального интеллекта (ЭИ) педагогов дошкольного образования на качество образовательного процесса, педагогическое общение и социально-эмоциональное развитие детей. Исследование основано на международных теориях ЭИ и традиционных узбекских педагогических подходах, что позволяет раскрыть стратегическую значимость ЭИ в системе дошкольного образования.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект; эмпатия; эмоциональная регуляция; педагогическое общение; социально-эмоциональное развитие; SEL; управление стрессом; дошкольное образование; личностно-ориентированное обучение.

XXI asr ta'lim paradigmasi shaxsga yo'naltirilgan, hissiy xavfsiz va madaniy moslashuvchan ta'limni talab etadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun bu jarayon yanada muhim, chunki ushbu davrda miya plastiklik darajasi yuqori, emotsional tajriba esa shaxs shakllanishining asosiy manbai hisoblanadi. Shu sababli pedagogning emotsional intellekti bevosita bolaning rivojlanish trayektoriyalariga ta'sir qiluvchi hal qiluvchi omildir. Milliy pedagogik merosimizda ham ta'lim beruvchining qalbi, yuragi va hissiy madaniyati yuksak o'rinda turadi. Yo'ldoshev pedagog shaxsini "tarbiyaviy jarayonning emotsional markazi" deb atab, uning hissiy madaniyati guruhdagi psixologik farovonlikni belgilashini ta'kidlaydi [15]. Hasanboyeva esa tarbiyachining bolalar oldidagi hissiy mas'uliyatini: "bolaning his-tuyg'usini qadrlash — tarbiyachining birinchi kasbiy vazifasidir" deb belgilaydi [16]. Zamonaviy neyropsixologiya bolalar kattalarning hissiy holatini avtomatik tarzda "ko'chirish" (emotional contagion) hodisasi orqali qabul qilishi isbotlangan. Demak, pedagogning emotsional intellekti — nafaqat shaxsiy fazilat, balki ta'limning sifat ko'rsatkichi.

Emotsional intellekt ning tarkibiy qismlari

O'zini anglash (self-awareness)

Mayer & Saloveyga ko'ra, emotsional intellekt ning birinchi bosqichi — **hissiy o'zini anglash**. Pedagog stress, charchoq yoki tashvishdan kelib chiqadigan reaksiyalarini tanib olishi kerak. Bu mahalliy tadqiqotchilar tomonidan ham tasdiqlanadi: Yo'ldoshev buni "**pedagogning hissiy o'zini nazorat qilishi**" deb atagan [10].

Emotsiyalarni boshqarish (self-regulation)

"Qahrni boshqara olmagan pedagog — tarbiyaning boshqaruvchisi bo'la olmaydi" (Saidahmedov) [12]. Neyropsixologik tadqiqotlar pedagogning jahli yoki keskin ohangi bolalarda stress gormoni kortizolning ko'tarilishiga olib kelishini ko'rsatgan.

Motivatsiya

Emotsional intellekt yuqori bo'lgan pedagoglar o'z faoliyatida ichki motivatsiyani yuqori saqlay oladilar, bu esa ta'lim jarayonida chidamlilik va ijodkorlikni oshiradi.

Empatiya (social awareness)

Hasanboyeva "empatiyani maktabgacha ta'limning qalbi" deb ataydi [11]. Empatiyasi kuchli pedagog bolaning ichki signallarini, tashvishini, shodligini, ehtiyojlarini sezadi.

Ijtimoiy ko'nikmalar (relationship skills)

Pedagog o'zaro muloqotni boshqarish, hamkorlik, ota-onalar bilan konstruktiv aloqa, jamoa bilan ishlash kabi ko'nikmalarga ega bo'lishi zarur.

Emotsional intellekt va ta'lim muhiti barqarorligi

Ta'lim muhitining hissiy iqlimi emotsional intellekt ning eng muhim natijasidir.

Xavfsiz muhit pedagogning barqaror ohangi, stressga chidamliligi, bolalarni tinglash malakasida namoyon bo'ladi. To'raqo'zieva aytganidek: "**Hissiy qo'llab-quvvatlashsiz ta'lim muhiti pedagogik emas, balki faqat tashkiliy bo'lib qoladi.**" [15]

Ijoiy muhit. Bolalar emotsional iqlimdan 60% darajada ta'sirlanadi — bu insonning eng erta hissiy ta'lim tizimidir. Pedagogik muloqot — emotsional intellekt ning amaliy ifodasidir. **emotsional intellekt yuqori pedagoglar** ochiq savollar beradi, bolaning fikrini tan oladi, tinchlantiruvchi nutq ishlatadi ("Men seni tushundim... birga hal qilamiz"), agressiyani pasaytiruvchi tana tilidan foydalanadi. Brackett bu jarayonni "**hissiy me'morchilik**" deb ataydi. Saidahmedov shunday deydi: "**Pedagogning yumshoqligi — ta'lim jarayonining yashirin, ammo eng kuchli vositasidir.**" [12]. Bu Reggio Emiliyada "qo'llab-quvvatlovchi muloqot" deb yuritiladi.

Emotsional intellekt va bolalarning ijtimoiy-hissiy rivojlanishi

SEL 5 asosiy komponentining hammasi pedagog emotsional intellekt ga bog'liq: ular o'zini anglash, o'zini boshqarish, empatiya, ijtimoiy munosabatlar, mas'uliyatli qaror qabul qilishdan iborat. Denhamning meta-tahlillariga ko'ra, emotsional intellekt yuqori pedagoglar bilan ishlagan bolalar ijtimoiy faol, o'zini boshqara oladigan, stressga chidamli, agressiya darajasi past bo'ladi [7]. Qodirov bunga qo'shimcha qiladi: "**bola ilk yillarda olgan emotsional tajriba uning butun umrgi psixik rivojlanish tizimiga ta'sir qiladi.**" [15]

Tahlil emotsional intellekt ning 4 ta asosiy ta'sir yo'nalishini aniqladi:

1) pedagog shaxsi. Emotsional intellekt pedagogning kasbiy refleksiyasi, o'zini boshqarishi va stressni bartaraf etish qobiliyatini shakllantiradi.

2) ta'lim muhiti. Hissiy xavfsizlik — ta'lim va tarbiya jarayonining asosiy shartidir. Emotsional intellekt yuqori pedagoglar guruhni "barqaror muhit" bilan ta'minlaydi.

3) muloqot madaniyati. Emotsional intellekt tinglash, empatiya, konfliktlarni konstruktiv hal etish, bolani tinglash madaniyatini rivojlantiradi.

4) bola rivojlanishi. Pedagogning emotsional intellekt bola hissiy me'yorlari, stressga chidamliligi, o'zini boshqarish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Bularning barchasi emotsional intellekt ni pedagogik kompetensiyalar ichida **strategik kompetensiya** sifatida qayta belgilash zarurligini ko'rsatadi.

Emotsional intellekt maktabgacha ta'lim pedagogi shaxsining ajralmas qismidir. Emotsional intellekt ta'lim muhitini barqarorlashtiradi; pedagogik muloqotni yengillashtiradi; bolalarni ijtimoiy-hissiy rivojlantiradi; agressiya va stressni kamaytiradi; pedagogning kasbiy samaradorligini oshiradi. Demak, emotsional intellekt — pedagogni shunchaki bilim beruvchidan **bolaning hissiy va ijtimoiy rivojlanishiga yo'naltiruvchi fasilitatorga** aylantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAP

1. Emotsional intellektsenberg, N., & Spinrad, T. L. (2004). Emotion-related regulation: Sharpening the definition. *Child Development*, 75(2), 334–339.

2. Izard, C. (2002). Translating emotion theory and research into preventive interventions. *Psychological Bulletin*, 128(5), 796–824.

3. Roeser, R. W., Skinner, E., Beers, J., & Jennings, P. A. (2012). Mindfulness training and teachers' professional development. *Child Development*, 83(3), 798–812.

4. Pianta, R. C., La Paro, K., & Hamre, B. (2008). *Classroom Assessment Scoring System (CLASS)*. Baltimore: Brookes Publishing.

5. Mashburn, A. J., et al. (2008). Measures of classroom quality in early childhood education. *Child Development*, 79(3), 732–749.

6. Perry, B. D. (2006). Applying principles of neurodevelopment to clinical work with maltreated children. In: *Child Trauma Handbook*. Guilford Press.

7. Siegel, D. J. (2012). *The Developing Mind: How Relationships and the Brain Interact to Shape Who We Are*. New York: Guilford Press.

8. Whitebread, D., & Basilio, M. (2016). The importance of self-regulation for learning in early childhood education. *Early Child Development and Care*, 186(5), 1–20.

9. Sheridan, S., Edwards, C. P., Marvin, C., & Knoche, L. (2006). Professional development in early childhood programs. *Early Childhood Research Quarterly*, 24(2), 96–109.

10. Yo'ldoshev, J. G. (2003). *Pedagogik mahorat asoslari*. Toshkent: O'qituvchi.

11. Hasanboyeva, O. U. (2010). *Maktabgacha pedagogika*. Toshkent: Fan va texnologiya.

12. Saidahmedov, N. (2002). *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. Toshkent: O'zbekiston FA.

13. Nishonov, A. (2018). *Bola psixologiyasi va emotsional rivojlanish*. Toshkent: Innovatsiya.

14. To'raqo'zieva, D. (2016). *Maktabgacha ta'limda ijtimoiy-hissiy rivojlantirish texnologiyalari*. Toshkent: TDPU nashriyoti.

15. Qodirov, M. (2014). *Bolalar psixik rivojlanishining pedagogik asoslari*. Buxoro: BDU nashriyoti.